

WENDY MORRIS – FAR FROM KIMBERLEY, PRESS OVERVIEW

Translated extracts

Scroll down for original version in Dutch

Trouw, Dutch newspaper

Henny de Lange, 'Corn cob becomes hand grenade', June 11, 2010

- 'Almost two centuries of African-European relations pass by in the exhibition and offer a surprising view on South Africa.'

- 'It is beautiful how Morris succeeds in setting her family history into a wider context thereby offering us a different view on the history of South Africa.'

De Roskam, regional newspaper

Jet van der Sluis, 'Moving images to dwell upon in Roombeek', June 25, 2010

- 'a marvelous exhibition'

- 'Morris manages to unite the history of South Africa and her and our petite histoire with her enchanting animations.'

- 'That blending of the individual story with the larger narrative is very contemporary, the ingenious manner in which Morris tells her history makes her work exceptional and fascinating.'

- 'The detailed picture of her harsh homeland prompts a curiosity in us as viewers into our own roots. Beside the drawing, Wendy Morris masters the art of breathing life into the past, literally animating the past.'

- 'Allow yourself to be seduced and enchanted in Enschede by these personal comments on the history of that vast country.'

Tubantia, regional newspaper

Herman Haverkate, 'Wendy Morris and the distance between Enschede and South-Africa', June 3, 2010

- 'An exhibition full of melancholy and intriguing images from her family history.'

- 'The animations of Morris are fascinating. Images change before your eyes, are torn down and rebuilt.'

- 'The corresponding sounds fill the exhibition space: soldier songs, marching music, the buzzing of a fly.'

- 'Vague images from a distant past that – thanks to Morris – are brought instantly closer. The similarities between the history of Europe and Africa appear to be considerable. Enschede is far from Kimberley, indeed, but after this exhibition a little less than before.'

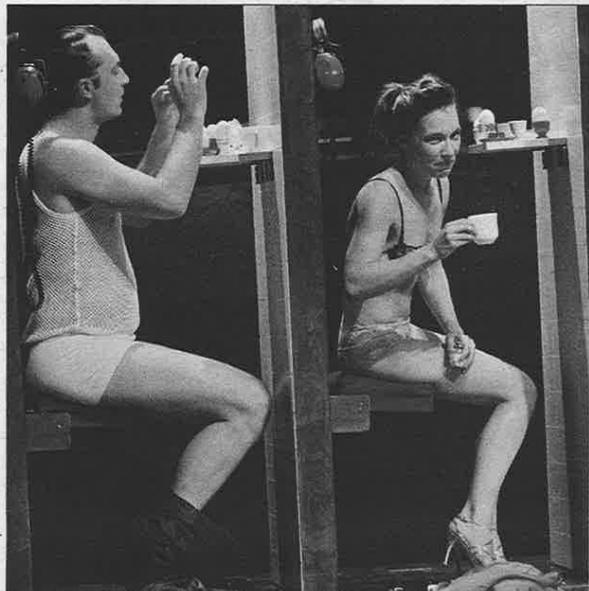
Museumtijdschrift, Dutch art magazine

'Wendy Morris', no. 5, July/August 2010

Informative article.

cultuur & media

Holland Festival

Als gewoensalvo's klinken, gaan de koptelefoons op. FOTO ARNO DECLAIR

Bittere aanklacht tegen heersende zwijgcultuur

Holland Festival

'Rechnitz (Der Würgeengel)' van Elfriede Jelinek door Münchner Kammerspiele o.r.v. Jossi Wieler; was in Stadschouwburg Amsterdam op 9 en 10 juni

In avondkleding en zacht wiegend op aangename klanken betreden vijf acteurs het podium, vriendelijk wuivend naar het publiek alsof zij hun gasten begroeten. Het moet wel een *sotire* in een welgesteld, zo niet adellijk milieu zijn, gezien de rijke lambriserende aan de wanden en het herengewei boven de deur. Alleen, wat doen die rode klapstoeltjes en koptelefoons daar aan het beschot, waar de drie heren en twee dames soms ietwat geheimzinnig even zitten te luisteren?

In 'Rechnitz' refereert de Oostenrijkse schrijfster Elfriede Jelinek aan het plaatsje van die naam bij de Hongaarse grens waar, vlak voor het einde van de Tweede Wereldoorlog, tweehonderd Hongaarse Joden beestachtig werden vermoord door een groep plaatselijke nazileiders en notabelen op een kameraadschapsfeest in het kasteel. Niet als recon-

structie, maar als aanklacht van een volgens haar nog immer heersende mentaliteit, die zo'n kwestie met een oorverdovend zwijgen in de doofpot weet te houden.

In zijn encensering voegt regisseur Jossi Wieler een extra laag toe aan die van Jelinek, zoals wij van haar gewend zijn, met een honderd pagina's lange woordenstroom volgeschreven pamflet. Wieler legt een veelzeggende verbinding tussen heden en verleden door de vertellers te laten optreden als een koor in een Griekse tragedie.

Het interessante is dat hierdoor het huichelachtige – de manier waarop zij het ene moment aan een vaag verslag beginnen, zich dan opeens met de redelijkheid van de moord op schimmen van mensen vereenzelvigen, om vervolgens weer om feiten heen te draaien – een verderreikende betekenis krijgt. Wanneer sprak een Grieks koor zich onverbloemd uit of nam het een onomwonden standpunt in?

Sinds de oudheid is de mens nauwelijks veranderd. Wieler laat tegelijk zien welke middelen men inmiddels heeft om zich achter te verschuilen. Achter de media of anderszins. Als gewoensalvo's klinken, hebben de dames en heren de koptelefoons op en een verzalgde uitdrukking op hun gezicht. Of dat vanwege dit of een ander geluid is, blijft nadrukkelijk in het midden.

Dat er al smikkelend van aangeleverde pizza's of in geroofde bontmantels wordt gesproken over die toch al scharminkels van bijna-doden is pijnlijk. Echt bijtend wordt de verhaaltant doordat de acteurs, in een voortdurende wisselrol met de personages, het vlijmscherpe spel dat Jelinek met de taal speelt een extra dimensie geven met zogenaamde versprekingen of correcties. Dat het perspectief dan steeds wisselt geeft lucht en een diepere inkt in de kracht van theater bovendien.

Was Jelineks 'Babel' door Wiener Burgtheater drie jaar geleden op het Holland Festival een regelrechte voltreffer, ook deze 'Rechnitz' is heel wat bitterder dan de 'Jelineks' die Nationale Toneel en NTGent dit seizoen lieten zien. Maar misschien moet je Duitser of Oostenrijker zijn om haar woede te kunnen vertalen.

Hanny Alkema

De Zuid-Afrikaanse Wendy Morris vertelt aan de hand van het dagboek van haar blanke oudoom hoe verweven de Europese geschiedenis is met die van Zuid-Afrika. Rode draad is het thema 'verlies'.

Maïskolf wordt handgranaat

Henny de Lange

Een paar jaar geleden kreeg de in België woonachtige Zuid-Afrikaanse kunstenaar Wendy Morris het dagboek in handen van haar blanke oudoom Walter Giddy. Ze leest het, gaat spitten in haar familiegeschiedenis en ontdekt dat Giddy's levensverhaal nauw verbonden is met dat van de zwarte Zuid-Afrikaanse schrijver Sol Plaatje.

Beide jongemannen reizen aan het begin van de Eerste Wereldoorlog vanuit het plaatsje Kimberley, halverwege Johannesburg en Knysna, naar Europa. De blanke wil samen met de Britten vechten tegen de Duitsers, de zwarte gaat in Londen aandacht vragen voor de rechten van zwarte Zuid-Afrikanen.

Morris diept gebeurtenissen op uit het dagboek van haar oudoom en geschreven van Sol Plaatje die niet in de geschiedenisboeken voorkomen. Zij vindt dat ze wel verteld moeten worden, omdat ze de historie anders inkleuren. Ze maakt er een serie houtskooltekeningen over en enkele korte films – houtskoolanimaties – waarin ze haar familiegeschiedenis verknoopt met de geschiedenis van Zuid-Afrika en Europa.

Haar films en tekeningen zijn nu te zien in 21rozendaal, centrum voor actuele kunst in Enschede. Bijna twee eeuwen Afrikaans-Europese relaties trekken daar aan je voorbij en bieden een verrassende kijk op Zuid-Afrika.

Wendy Morris (50) werd geboren in Zuid-Afrika. Haar Britse voorvader, de methodistenzendingeling Richard Giddy vestigde zich daar rond 1830. Na haar huwelijk met een Belg verhuist Morris medio jaren negentig met haar gezin naar België. Met haar

ene been staat ze in België, het andere is nog steeds verankerd in Zuid-Afrika, waar haar familie woont.

Curator Nanda Janssen van 21rozendaal kwam het werk van Morris op het spoor bij de voorbereidingen voor een eerdere expositie. „Ze liet me toen haar film 'Off the Record' zien, waarin ze haar eigen familiegeschiedenis had verwerkt. Ik was geïntrigeerd, maar veel dingen begreep ik niet meteen. Pas na een paar keer kijken werd een rode draad zichtbaar. De film maakte me ook bewust van de hiaten in mijn kennis over Zuid-Afrika, het land waar Nederland een paar eeuwen geleden zo'n belangrijke rol heeft gespeeld

Geen boek rept over 600 zwarten die verdronken

en waarvan de sporen nu nog te vinden zijn.”

Met het oog op het WK voetbal in Zuid-Afrika leek het Janssen interessant om een expositie te wijden aan het werk van Morris, dat nog nooit te zien was in Nederland. „Ook als tegenwicht tegen alle voetbalgekte en de toch overwegend toeristische, consumptieve en koloniale manier waarop Zuid-Afrika nu wordt gepresenteerd.”

Morris schreef op verzoek van Janssen een gids waarin ze ingaat op de zoektocht door haar familiegeschiedenis en uitleg geeft bij haar films en tekeningen.

In 'Off the Record' (2008) volgt Morris het levensverhaal van Walter Giddy, die met andere blanke mannen uit de toenmalige Britse kolonie dienst neemt in het Britse leger. Vrijwel tegelijkertijd reist ook de zwarte intellectueel Sol Plaatje vanuit Kimberley naar Londen, waar hij lezingen zal houden over de onderdrukking van de zwarten in Zuid-Afrika.

In haar film laat Morris zien hoe de verschillen in behandeling van blank en zwart ook doorlopen in de oorlog. Ze baseert zich daarbij op het oorlogsdagboek van haar oudoom en op Sol Plaatje, die veel heeft geschreven over het gebrek aan erkenning voor zwarten die vrijwillig dienden bij het *labour corps* in de Eerste Wereldoorlog. Het merendeel van de zwarten in dit legeronderdeel kwam uit Kimberley, waar ook de roots van Morris liggen.

Centraal in deze film staan twee dramatische gebeurtenissen: het zinken van de ss Mendi en de slag om Delville Wood. De ss Mendi met een bataljon zwarte Zuid-Afrikanen aan boord zinkt in 1916 in Het Kanaal, na een aanvaring met een ander Brits schip, de ss Darro. Meer dan zeshonderd zwarten verdrinken. Deze gebeurtenis haalt nooit de officiële (blanke) Zuid-Afrikaanse geschiedenisboeken, maar mondelinge overlevering en niet-officiële herdenkingen onder zwarten houden de herinnering levend. Bij de slag om Delville Wood in Noord-Frankrijk, wel officieel herdacht, verliezen honderden blanke Zuid-Afrikanen het leven. Walter Giddy is één van de weinige overlevenden. Het jaar erop komt hij om bij de slag om Arras.

Na de dood van Giddy wordt diens gehavende dagboek teruggevonden in de loopgraven. Het wordt overge-

advertentie

Kandinsky
& Der Blaue Reiter

AL 150.000 BEZOEKERS
LAATSTE WEEKEND!

Gemeente
museum
Den Haag

cultuur & media

Links: P.O.W. (2008). Houtskooltekening van Wendy Morris van een zwarte Zuid-Afrikaan die werkte voor de Britten in de Eerste Wereldoorlog en door de Duitsers als krijgsgevangene werd meegevoerd. Boven: Sarah Jane and her Ten Children (2009). Morris' betovergrootmoeder Sarah Jane Giddy kreeg tien kinderen en voedde zeven kinderen op uit het eerste huwelijk van haar man. Onder: Brotherhood and Empire (2007). Poster kondigt een toespraak aan van Sol Plaatje in Londen, juli 1914.

Het WK voetbal zet de schijnwerpers op Zuid-Afrika. Overal in Nederland zijn culturele manifestaties, die Zuid-Afrika anders manier belichten.

Muziek, dans en theater uit Zuid-Afrika

Festival BIG5 in Den Haag zet dit weekeinde de relatie tussen Nederland en Zuid-Afrika centraal. Van Body of Evidence, Zuid-Afrikaans muziektheater, tot All I could see was me, door studenten van toneelopleidingen in Nederland in Zuid-Afrika bij Toneelgroep Appel, hip-hop, rap, films en beeldende kunst. www.big5intown.nl

Ghanees voetbal

Het Afrika Museum in Berg en Dal toont zondag de film Black Stars over het Ghanees elftal tijdens de African Cup of Nations. Ook is er een verteller die de bezoekers meeneemt naar de verteltraditie van Ghana. Verder een rondleiding langs de 700 Ghanees objecten van het museum. www.afrikamuseum.nl

Dans uit Senegal

In de Centrale Openbare Bibliotheek van Amsterdam is gedurende de komende zes weken op vrijdag en zaterdag een show te zien van Senegalese artiesten, the Lions of Africa. Zij baseren zich in hun dansen drumshow op een magisch ritueel van medicijnmannen. www.oba.nl

Drie facetten in Leiden

Met 'Ons hou van Suid-Afrika' presenteert het Museum Volkenkunde in Leiden drie facetten van dit land. De onlangs ontdekte foto's van Zuid-Afrika's eerste zwarte fotograaf Ernest Cole, zijn een wereldprimeur. Zijn foto's waren bepaald voor de beeldvorming over apartheid in het Westen. Dan is er de installatie 'Secretly I will love you more' van Andrew Putter, die Maria Della Quellerie, echtgenote van Jan van Riebeeck, toont in de stijl van de 17de eeuwse Hollandse meesters. Een verkoopexpositie toont het land nu, met onder meer de bewerkte bouwhelmen, makaraba's, van het bedrijf Makoya Makaraba, waar bewoners van townships en Zimbabwaanse vluchtelingen werken aan de hit van het WK. www.volkenkunde.nl

Afrikaans voetbal

Het Tropenmuseum in Amsterdam staat in het teken van Afrikaans voetbal met nieuwsreportages van Afrikaanse journalisten, fanartikelen en achtergrond van de Afrikaanse teams en de foto-expositie 'Road to 2010' over de Afrikaanse voorrondes. In het Tropentheater zijn de Afrikaanse wedstrijden plus alle finales op groot scherm te zien, aangevuld met talkshows, Afrikaanse 'braai', muziek en films. De grote hal staan zes 'goals', waarin alle Afrikaanse deelnemende teams - Algerije, Nigeria, Ivoorkust, Kameroen, Ghana en Zuid-Afrika - worden belicht. www.tropenmuseum.nl www.afrikascoort.nl

dragen aan de familie. Zijn jongere zus schrijft het later over in een notitieblok. Ze voegt foto's toe, brieven en krantenknipsels, onder meer over de herdenkingsdienst voor Walter, die als een held wordt begraven. Als blanke vond Walter het vanzelfsprekend het Britse Rijk te verdedigen. Hij had geen politieke motieven. De motieven van de zwarten die naamloos verdronken in Het Kanaal, waren deels wel van politieke aard. Ze hoopten dat hun loyaliteit tegenover de Britse Kroon na de oorlog zou leiden tot meer aandacht voor hun situatie. Anderen meldden zich aan omdat ze het werk - vooral ondersteunende taken voor het leger - domweg nodig hadden.

Het verschil in behandeling van blanke en zwarte oorlogsvrijwilligers is navrant. Waar Walter Giddy in zijn dagboek schrijft over een vriendschappelijke rugbywedstrijd tussen zijn regiment en de Australiërs en Nieuw-Zeelanders, werden de zwarten ondergebracht in met prikkeldraad omheinde kampen.

Wendy Morris wilde deze verschillen niet gewoon naast elkaar presenteren. „Het zou een vergissing weergeven die in ons land zo dikwijls wordt gemaakt: te denken dat wij in hermetisch afgesloten gemeenschappen leefden en dat onze geschiedenissen zich apart afspeelden.“ Dus heeft ze de ervaringen van Walter verweven met die van de zwarte oorlogsvrijwilligers, met als rode draad het thema 'verlies'.

Niet alleen verlies dat toe te schrijven is aan de oorlog, maar ook met andere vormen van verlies rond die tijd opgelopen, zoals dat van land en de impact daarvan op de zwarten maar ook op de Zuid-Afrikaanse cultuur. Ze haalt er het gedicht 'Fire

with the Pen' bij van Isaac Wauchope Dyobha, die ook aan boord van de ss Mendi was. In dit gedicht vraagt Dyobha zijn landgenoten af te zien van gewelddadig verzet en een middel van de kolonisator - literatuur - te gebruiken om terug te eisen wat verloren was.

Volgens Morris riep Dyobha daarmee de Afrikanen op om hun beschermde toevluchtsoord van etnische identiteit te verlaten en een bredere identiteit aan te nemen die boven etnische en raciale grenzen uitstijgt. In diezelfde geest roept hij op de ochtend van 21 februari 1917 de opvarenden van de zinkende ss Mendi op om te sterven als broers. „Ik,

Stamhoofden schonken geld voor heropbouw Ieper

een Xhosa, zeg dat jullie mijn broers zijn...Swazi's, Pondo's, Basotho...! laten we dus als broers sterven. Wij zijn de zonen van Afrika.“

Gaandeweg dit project heeft Morris zich vaak afgevraagd waarom mensen nooit iets lijken te willen leren van hun eigen geschiedenis. De blanke Zuid-Afrikanen die vochten tegen de Britse overheersers, die hun vrouwen en kinderen in kampen opsloten, traden later zelf nog veel harder op tegen hun zwarte landgenoten. Net zoals de Belgen, die zwaar leden onder de Duitse bezetting in de Eerste Wereldoorlog, waarvan nu nog de voormalige slagvelden en be-

graafplaatsen in Ieper en de Westhoek getuigen, na de oorlog Congo in Afrika nog veertig jaar bezetten. Over dat gebrek aan inlevingsvermogen heeft ze ook een film gemaakt, 'Bully Beef'.

Kenmerkend voor Morris' animatiefilms, die ze altijd baseert op haar houtskooltekeningen, is de gelaagdheid. Voortdurend schuiven nieuwe beelden over bestaande heen, wisselen ze gedeeltelijk of helemaal uit. Een maïskolf transformeert in een granaat, van een vel papier wordt een vliegtuigje gevouwen, waaruit weer een poster ontstaat met de aankondiging van de lezing van Sol Plaatje in Londen.

Met al die lagen refereert ze aan de gelaagdheid van de historische sporen die ze heeft onderzocht. Dat maakt het wel noodzakelijk om haar films meerdere keren geconcentreerd te bekijken. Om alle verbanden te doorgronden is ook de gids die ze schreef onontbeerlijk. Dan vallen sommige beelden pas echt op hun plaats, zoals dat van een collectiebus waarin zwarte handen bankbiljetten stoppen in combinatie met beelden van karkassen van paarden op een slagveld. Opgevoed met het idee dat ontwikkelingsgeld standaard van het blanke Europa naar zwart Afrika gaat, blijkt ook het omgekeerde te zijn gebeurd. Morris ontdekte bij haar naspeuringen dat zwarte Zuid-Afrikaanse stamhoofden na de Eerste Wereldoorlog geld schonken voor de wederopbouw van het zwaar getroffen Ieper in Vlaanderen.

En zo zijn er meer details, te marginaal of ongeschikt bevonden voor de officiële geschiedenisboeken, waarmee Morris de kijker aan het nadenken zet over de geschiedenis van Zuid-Afrika en de relatie met Europa.

Met haar familiegeschiedenis als inspiratiebron. In haar reislustige familie zijn altijd veel brieven geschreven en dagboeken bijgehouden. Ze heeft de smaak zo te pakken, dat ze aan een volgende film is begonnen, 'Salvation', gebaseerd op de nooit gepubliceerde verhalen die Agnes Giddy, de zus van Morris' overgrootvader, heeft geschreven over de reis die de methodistenpredikant Richard Giddy in 1830 maakte naar de Kaap.

Agnes' Tales beslaan ongeveer tachtig jaar aan familie verhalen over zendingen. Het is een heel blanke geschiedenis, als er al zwarten in voorkomen dan zijn het dankbare bekeerlingen. In het onderzoek naar je eigen familiegeschiedenis neig je snel naar toegankelijkheid, erkent Morris, omdat je je gemakkelijk concentreert op je meest imposante voorvaders. Maar ze wil zich ook richten op de spelers aan de zijlijn: de twee vrouwen die Richard Giddy zeventien kinderen hebben gebaard, en de zwarte bekeerlingen die het oneens waren met de standpunten van de missionaris. Ze ontdekte dat rond 1875 een conflict ontstond over de ideologische toon van door zwarten geschreven artikelen in door de missie uitgegeven kranten. Een aantal redacteurs scheidde zich af en begon met eigen publicaties, wat het begin markeerde van de zwarte pers in Zuid-Afrika.

Het is mooi hoe Morris er in slaagt haar familiegeschiedenis te plaatsen in een groter verband en zo ook ons met andere ogen laat kijken naar de geschiedenis van Zuid-Afrika.

Wendy Morris. Far from Kimberley, t/m 12 september in 21roendaal, Enschede, www.21roendaal.nl

Wendy Morris bezielt Zuid-Afrika in Enschede

Bewegende beelden om stil te staan in Roombeek

tekst: Jet van der Sluis
foto's: archief

Bij 21rozenaal in Roombeek te Enschede is deze zomer een prachtige tentoonstelling te zien van de hand van Wendy Morris: *Far from Kimberley*. Met haar betoverende animaties – het woord tekenfilm is te plat voor wat zij laat zien – weet Morris een brug te slaan tussen de geschiedenis van Zuid-Afrika en haar én onze *petite histoire*. Die vermenging van het individuele met het grote verhaal is helemaal van deze tijd, maar de ingenieuze manier waarop zij haar getekende geschiedenis vertelt, maakt haar werk uitzonderlijk en fascinerend.

Wendy Morris is geboren en getogen in Zuid-Afrika, maar woont en werkt tegenwoordig in België. Wat zij onder andere laat zien is dat veel (post)koloniale vooroordelen ook nu nog op grote schaal voortwoekeren en dat deze clichés onze kijk op Afrika nog steeds voor een groot deel bepalen. In het filmpje *Taste the World* wordt pijnlijk duidelijk hoe zeer we dit continent ook nu nog vooral als *consumptie* gebruiken. Maar er is gelukkig meer: haar eigen familiegeschiedenis is vervlocht

ten met die van haar thuisland en door de gangen na te gaan van haar bijna mythische oudoom Walter Giddy die als jongen sneuvelde in de Eerste Wereldoorlog, kwam ze op het spoor van een aantal vergeten feiten en figuren die een trieste voetnoot vormen bij de grote geschiedenis. In de film *Off the record* vervaagt ze het oorlogsdagboek van deze Walter met de idealen van Sol Plaatje, een zwarte intellectueel, die vergeefs vocht voor de eman-

cipatie van de zwarte bevolking van het toen nog Britse Zuid-Afrika. Hij stimuleerde zwarte arbeiders om vrijwillig in dienst te gaan om de Britten te steunen in hun strijd tegen Duitsland in het verre en vreemde Europa. Deze exotische vrijwilligers werden van meet af aan gewantouwd door de geallieerden: ze kregen geen wapens; werden gebruikt als pak-ezels en grondwerkers en als klap op de vuurpijl werden deze *zwartjes* geïnterneerd in afgelegen kampen van prikkeldraad en golfplaat. Terwijl Solomon Plaatje gehoopt had dat deze vorm van loyaliteit na de oorlog beloond zou worden met een uitbreiding van hun burgerrechten, is deze hele episode zorgvuldig buiten de geschiedenisboeken gehouden; *off the record* betekent zoveel als niet-officieel. Wie heeft er ooit gehoord van het zinken van de *SS Mendi*, een scheepsramp in het Kanaal waarbij maar liefst zeshonderd manschappen van het South African Labour Force omkwamen? De slag om Delville Wood in Noord Frankrijk daarentegen wordt in Zuid-Afrika en Engeland nog steeds officieel herdacht en wel omdat hierbij een groot aantal *blanke* Zuid-Afrikanen omkwam...

Bezieling

Van al deze historische elementen smeedt Morris een beeldverhaal, een animatie, waarin ze deze onbekende geschiedenissen niet alleen tot leven wekt, maar letterlijk bezielt. De anonieme, zwarte arbeiders krijgen een eigen gezicht; de emancipator Sol Plaatje wordt aan de vergetelheid ontrukkt en in het tragische lot van de achttienjarige Walter Giddy wordt het vergeefse sneuvelen van een hele generatie jongemannen invoelbaar. Naast de film is er ook een aantal virtueuze, levensgrote tekeningen te zien die ze in de film gebruikt heeft. In de projectruimte hangt een collage van al het materiaal dat ze voor *Off the record* gebruikt heeft, inclusief het dagboekje van Giddy, dat door zijn zuster met de hand is overgeschreven en opnieuw ingebonden. Hier

Leopard Man

Sarah Jane and her children

Brotherhood and Empire

krijg je ook inzicht in de ambachtelijke en arbeidsintensieve manier waarop haar films tot stand komen. Ze haalt de camera van onder naar boven langs de monumentale, getekende beelden die ze vervolgens na een aantal opnames (filmshots) gedeeltelijk uitgumt en verandert om vloeiende overgangen te creëren.

Verwant aan *Off the record* is de driedelige installatie *Bully Beef*, het Engelse equivalent voor kanonnenvlees. In drie afzonderlijke animaties maakt ze onder meer inzichtelijk dat het de westerse wapenindustrie is die – tot op heden – de Afrikaanse oorlogen steeds bloediger

maakt (*Progress in the Colonies*). In *Save our Souls* gaat ze in op het bijgeloof onder frontsoldaten en op de bizarre souvenirs die overal in Europa na de Grote Oorlog opdoken: asbakken, paraplustandaards en zelfs huisaltaren gemaakt van oud wapentuig. Een intrigerende tekening is *3 on a match*, waarop we twee rokende soldaten zien en een derde met een ernstige hoofdwond. Deze tekening verbeeldt een soldatenwijsheid uit de Boerenoorlog, waarin de Britse soldaten in de loopgraven te zinnig waren met hun spaarzame lucifers. Het verhaal wil dat hun vijanden, de Boeren, bij het eerste vuurtje alert werden, het tweede vlammetje gebruikten om te richten, om vervolgens de derde soldaat te raken. In *Banquet* laat ze beelden zien van het Museum voor Midden-Afrika in het Belgische Tervuren die als terloops wijzen op de grote economische belangen van het koloniale systeem, belangen die hele volksstammen tot *bully beef* hebben gedegradeerd.

Verantwoordelijk

Aan de film *Salvation* werkt Morris nog; het wordt het verhaal van het moeilijke leven van haar voorouders die naar Zuid-Afrika kwamen om er het geloof te prediken. Het portret van Morris' betovergrootmoeder Sarah Jane Giddy, geflan-

keerd door de tien (!) kinderen die ze kreeg, heeft als pendant een tekening van haar voorgangster, *De onfortuinlijke mevrouw Giddy*, eveneens omringd door haar zeven zuigelingen. Zij is de jonggestorven eerste vrouw van dominee Giddy. De betovergrootmoeder van Wendy droeg dus uiteindelijk de verantwoordelijkheid over zeventien kinderen! Samen vormen deze twee portretten een soort stamboom.

Morris komt uit een familie van spaarders en bewaarders en kan putten uit een rijk arsenaal aan brieven, foto's en persoonlijke memoires, waaronder het al genoemde dagboek van Walter Giddy. Aan de hand van al die levens (re)construeert ze een eigen paradijs, gesitueerd in de buurt van Kimberley, Zuid-Afrika. Het gedetailleerde beeld van haar harde (voor)vaderland maakt ons als kijker als vanzelf nieuwsgierig naar onze *eigen roots*. Naast de tekenkunst, beheerst Wendy Morris vooral de kunst om het verleden te *bezielen*, de letterlijke betekenis van het woord *animatie*.

Laat u in Enschede verleiden en betoveren door deze persoonlijke kanttekeningen bij de historie van dat immense land waar vaker gevochten dan gevoetbald is en realiseer u bij dat alles eens te meer dat geschiedenis vóór alles *mensenwerk* is.

■

MENSCH

"Almelo! Da's een grappige plek om te wonen." Twee minuten geleden zag ik ze op het perron een vuurtje regelen bij een ouder echtpaar. Nu zaten ze bij mij in de treincoupé. "Try Enschede, donderdag- of vrijdagavond. Is leuker." Ze spreken allebei Engels, maar kennen elkaar niet. Hij komt uit Londen, ploft schuin tegenover mij. Zij ertegenover. Mijn nieuwsgierigheid wint, het gaat tenslotte over mijn geboortegrond, ik zet Van Morrisson wat zachter en verstop één oorplugje in mijn haar. Hij werkt bij een nucleaire onderneming in Almelo. Urenco, concludeer ik. Zij woont in Enschede, heeft een helder Australisch accent. Ze vraagt hem hoe lang hij hier blijft en of hij al wat Nederlands spreekt. Zij wel, want *Almelo* spreekt ze eigenlijk accentloos uit. "Tot halverwege volgend jaar, of einde dit jaar." Ze vraagt wat hij doet als hij vrij is. "Get drunk, I suppose", zegt hij met een wat droevig lachje... Ja, Almelo. Ze probeert Amsterdam, Groningen en Nijmegen te verkopen. Het zijn gezellige universiteit- en studentensteden. Ze is niet gierend enthousiast over Enschede, mijn geliefde stad, hoewel de terrasjes op de Oude Markt er nog redelijk vanaf komen. Toch, het is maar een gewone stad. Tja, ze kennen Londen. Waarom tip ik ze niet, over leuke plekken? Omdat mijn onderbreking niets zou toevoegen aan hun gesprek. Ik blijf afwezig en luister.

Duurt de reis van Almelo naar Enschede te lang? Ik hoor alleen nog maar onliners. Over het verlies van Engeland op het WK in Zuid-Afrika en het gelijkspel tegen de Amerikaanse ploeg. Ineens vlamt het gesprek weer op. "Nee het is niet moeilijk hier te wonen, mensen zijn hulpvaardig", zegt hij. "Almeloërs spreken Engels en ze wijzen me de weg. Ze vertalen als het nodig is. Ennuh, tekens op de borden kan ik goed lezen." Op zijn werk zijn er vooral Nederlanders en Duitsers. Eigenlijk heeft hij het prima naar zijn zin. "En jij?" Zij woont in een studentenhuus in Enschede. Met acht anderen. Ze studeert aan de Universiteit Twente en woont in een studio in de tuin. Mmm, klinkt leuk. En voor de klagende studenten in Nederland: zij

vindt het echt prima geregeld. "Studenten krijgen hier een goede toelage en kunnen vrij reizen." Het feit dat je studiegeld een gift wordt als je slaagt vindt ze een prima motivatie. Het doet me beseffen dat bereide jonge mensen zelden ontvreden zijn. Misschien moeten we dat wel een verplicht onderdeel van iedere studie maken, een lange reis.

Wat een understatement. Ik denk aan de miljoenen die nu gespendeerd worden in voetballend Zuid-Afrika, de dure hotelkamers van spelers die met een ster minder een voetbalonderwijsdorp zouden kunnen stichten. Kinderen strijdkracht en motivatie zouden kunnen geven. Ik denk aan het nieuwe prachtige stadion in Kaapstad dat feitelijk niet meer is dan een prestigeproject. Dat hoorde ik van Tom Egbers. Hij kan het weten. Het bestaande stadion kon niet aangepast worden om redenen die mij niet duidelijk zijn gewor-

den. Het steekt me. Onderwijs, ook in Zuid-Afrika, is nu juist de basis van een samenleving, wat je er ook mee doet.

Dat is in Nederland niet anders. De werkloosheid hier behoort tot de laagste in de Europese Unie. Dan mogen Almelo en Enschede klein zijn in vergelijking met wereldsteden: er is ruimte om te leven, er zijn mogelijkheden om te studeren en we hebben – *vooral* – gelijke kansen op een goede toekomst, ongeacht de plek waar je wieg stond.

"Nee", hoor ik de jongen zeggen, "Londen is te duur om te wonen en de inkomensverschillen zijn ouderwets groot geworden, middeleeuws groot." Hij komt er nog om de twee weken, in Londen, gaat stappen in Amsterdam, maar woont en werkt in Almelo.

Inga Tjapkes

is dit kunst?

WENDY MORRIS EN DE AFSTAND TUSSEN ENSCHEDEN EN ZUID-AFRIKA

Eens per jaar, op weg voor de zomervakantie, maakte ze met haar ouders een tussenstop: in Kimberley, een klein mijnwerkersstadje tussen Johannesburg en de kust. Ooit, in de 19e eeuw, waren haar voorouders er betrokken bij de ontginning van de diamantmijnen. Hier ook woonde haar oudoom Walter Giddins, mijnwerker maar ook soldaat in de Eerste Wereldoorlog. Als soldaat van het leger van het Britse Gemenebest vocht en sneuvelde hij in de loopgraven van Vlaanderen en Noord-Frankrijk.

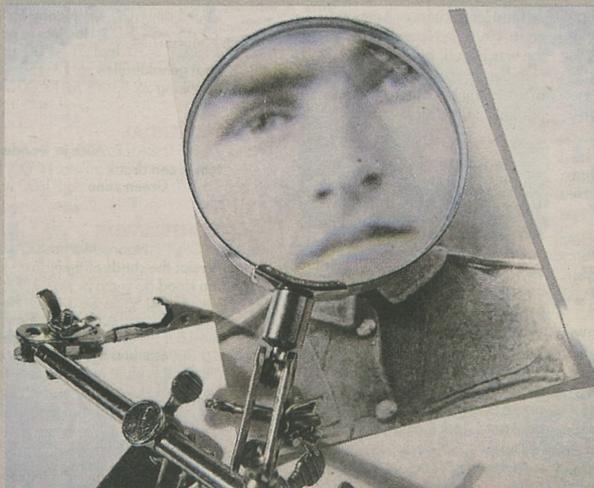
'Far from Kimberley' noemde Wendy Morris, nazoot van Giddins, de tentoonstelling die ze onlangs heeft ingericht in de Enschedese expositieruimte 21Rozenzaal. Een tentoonstelling vol weemoed en intrigerende beelden uit haar familiegeschiedenis, maar ook een expositie waarin de kunstenaar probeert de ogenschijnlijk onoverbrugbare afstand tussen Enschede en haar geboorteland, zo actueel tijdens het WK van deze zomer, te overbruggen. Morris, die sinds een paar jaar in België woont, maakt houtskooltekeningen en animatiefilms. Tussen die twee bestaat een grote samenhang. Elke film is opgebouwd uit tekeningen, waarvan er een aantal ook daadwerkelijk op de expositie te zien is. Soms is de relatie heel direct, zoals bij de reeks precies getekende geweren en portretten van Zuid-Afrikaanse vrouwen en negersoldaten. Wie er langs loopt, waant zich in een nostalgische fotoalbum, dat vervolgens - in de filmpjes - door sub-

tiële beeldwisselingen nog eens extra tot leven komt.

De animaties van Morris zijn fascinerend. Beelden veranderen voor je ogen, worden afgebroken en weer opgebouwd. Negersoldaten veranderen in blanke frontsoldaten van het Engelse leger, landschappen vloeien over in impressies van Zuid-Afrikaans heuvelland. De bijbehorende geluiden vullen de expositieruimte: soldatenliedjes, marsmuziek, het zoemen van een vlieg. Ook haar oudoom duikt op, inclusief de door hem geschreven brieven naar huis en zijn overlijdensbericht.

Voor deze tentoonstelling putte Morris rijkelijk uit haar familie-archief. Haar kunst beweegt zich op de grens van historisch onderzoek, familiegeschiedenis en beeldende kunst. Soms, zoals in de film 'Off the record' die ze maakte voor het Flanders Fields Museum in Ieper, treedt ze ook buiten de kring van familieleden. Onbekende Zuid-Afrikanten, zwart en wit, die meevochten in de Eerste Wereldoorlog, komen dan ineens tot leven. Vage beelden uit een ver verleden dat - dankzij Morris - opeens een stuk dichterbij komt. Het aantal raakvlakken tussen de geschiedenis van Europa en Afrika blijkt aanzienlijk. Afrikanen trokken naar Europa, Europeanen naar Afrika, en gevochten werd er overal. Enschede ligt ver van Kimberley, inderdaad, maar na deze tentoonstelling toch een beetje minder dan voorheen.

HERMAN HAVERKATE

WAAR TE ZIEN

Far from Kimberley
Houtskooltekeningen en filmpjes van Wendy Morris.
21Rozenzaal, Enschede: do-zo 11.00-17.00 uur (t/m 12 sept.)

KORT

Tetar van Elven

Marli Turion, José van Tubergen, Joyce Ennik en Mariken Oltheten, samen Het Transparante Huis, reageren met hun werk op interieur en collectie van het museum, en geven commentaar op de schilder, zijn persoon en zijn tijd. Tege-
lijkertijd is er werk te zien van de die-
renschilder C.J. Mension (1882-1950)
*Delft, Museum Paul Tetar van Elven; tot
en met 31 oktober; toegang € 3,50;
www.museumpaultetarvanelven.nl*

Groningen

Het Groninger Museum is gesloten tot en met 18 december, maar in het oude gebouw aan de Praediniussingel wordt een deel van de collectie getoond. '100 jaar verzamelen 1894-1994' geeft inzicht in hoe er indertijd door het museum verzameld werd.
*Groningen, Groninger Museum; tot en met 5 september; MK gratis;
www.groningermuseum.nl*

Vormgeving

Industriële producten zijn onderhevig aan standaardisatie. 'Norm=Vorm' gaat in op de rol van de ontwerper in dat proces met voorbeelden van o.a. Eames, Sottsass en Kurokawa. 'Tupperware' toont de producten die zo'n belangrijk onderdeel zijn van de Amerikaanse cultuurgeschiedenis.
*Den Haag, Gemeentemuseum; tot en met 15 augustus; MK gratis;
www.gemeentemuseum.nl*

Fort Asperen

'DNKTNK' is de eerste aflevering van een serie designbiënnales: een overzicht van de laatste ontwikkelingen met nadruk op het ontwerpproces. Tuttobene, dat duurzaam design ondersteunt, toont werk van negen ontwerpers.
Acquoy, KunstFort Asperen; tot en met 30 september; toegang € 6,00; www.dnktkn.nl

Bo Reudler, 'Chest (Slow White Series)', 2009

Ons hou van Suid-Afrika

Ter gelegenheid van het wereldkampioenschap voetbal is in Leiden een expositie over drie facetten van Zuid-Afrika. Er is een tot voor kort verloren gewaande serie foto's te zien van Ernest Cole, de eerste zwarte fotojournalist die in de jaren zestig op nietsontziende wijze de realiteit van de Apartheid vastlegde. Hij vluchtte naar Amerika om zijn foto's aan de wereld te kunnen tonen en beïnvloedde de westerse beeldvorming erover ingrijpend. Andrew Putter toont zijn videoinstallatie *Secretly I will love you more*, over de moeder-dochterrelatie tussen Maria Della Quellerie, de vrouw van de stichter van de eerste Europese kolonie in Zuid-Afrika, en het autochtone dienstmeisje Krotoa. Het werk maakt deel uit van Putters *Hottentots Holland*, een serie kunstwerken over het samenleven van Hollandse kolonisten en Zuid-Afrikanen in de zeventiende eeuw bij Kaap de Goede Hoop. Ook is er een verkoopexpositie van kralenwerk en feestelijke voetbalhelmen van de non-profitorganisaties Monkeybiz en Makoya Makaraba.

Museum Volkenkunde, Leiden; tot en met 22 augustus; MK gratis; 071-5168800; www.rmv.nl

Verkade

Veel opvallende reclames van biscuit- en chocoladefabrikant Verkade zijn van de hand van Cees Dekker (1900-90), de eerste vormgever die het bedrijf in dienst nam. Het Zaans Museum toont een groot aantal van zijn ontwerpen voor affiches, verpakkingen en brochures, waaronder een aquarel van de bekende gele beschuitbus met Oost-Indische kers. Hoewel Dekker aanvankelijk bakker zou worden, koos hij al gauw voor het kunstenaarschap en werkte hij als ontwerper voor uiteenlopende Zaanse bedrijven. Uit angst dat Dekker te veel reclame zou gaan maken voor de concurrent, kreeg hij in 1923 een vast contract bij Verkade, waar hij tot 1961 zou blijven. Naast het ontwerpersvak werkte Dekker in het weekend als autonoom kunstenaar en maakte hij schilderijen, tekeningen en aquarellen, voornamelijk landschappen en stillevens. Enkele jaren geleden is Dekkers erfenis van ruim achthonderd werken door de Stichting Behoud Cultureel Erfgoed Verkade in bruikleen gegeven aan het Zaans Museum.

Zaans Museum, Zaandam; tot en met 3 oktober; MK gratis; 075-6810000; www.zaansmuseum.nl

Wendy Morris, 'P.O.W.', 2008

Wendy Morris

In haar houtskooltekeningen en -animaties onderzoekt Wendy Morris (1960) – een in België woonachtige Zuid-Afrikaanse kunstenaar – de geschiedenis van Afrika. Zij put inspiratie uit verhalen van individuen die buiten de historische canon vallen en een nieuwe blik werpen op de geschiedenis. Ook haar eigen familiegeschiedenis speelt een rol. In plaats van de verschillen tussen Europa en Afrika te benadrukken, richt Morris zich in haar werk op de verwantschappen tussen beide continenten, zo ook op de tentoonstelling 'Far from Kimberley'. Naast het kunstenaarschap werkt Morris als docent aan de kunstacademie in Gent en reflecteert zij in lezingen en publicaties op haar werk en daaraan gerelateerde onderwerpen.

21rozendaal, Enschede; tot en met 12 september; toegang gratis; 053-4300999; www.21rozendaal.nl